

החינוך וסביבו

שנתון המכללה מ"ד
תשפ"ב-2022

החינוך וסביבו: כתב עת שנתי למחקר, יצירה ואקטיביזם

כרך מ"ד, תשפ"ב-2022

**Education and Context: Kibbutzim College's Annual
Journal of Research, Arts, and Activism**

Vol. no. 44, 2022

ISSN: 0792-223X

עורך ראשי: פרופ' נמרוד אלוני

עורכת: ד"ר דפנה יצחקי

חברי המערכת: יאיר ברק, ד"ר דפנה גן, ד"ר איימי גרנאי,
ד"ר לילך ניישטט-בורנשטיין, ד"ר טלי סגל

הוועדה המייעצת: פרופ' נמרוד אלוני, ד"ר רינת ארביב אלישיב,
פרופ' סמדר דוניצה-שמידט, פרופ' עמוס דרייפוס,
פרופ' חגית הלפרין, פרופ' יהודית וינברגר, פרופ' שי פרוגל

המייסד והעורך הראשון: מרדכי סגל ז"ל

עריכת לשון: רעות יששכר-טרכטמן, חיה קול-אל אייכנראנד

מרכזת המערכת: יעל אוחיון

עימוד: אירית נחום

עיצוב הכריכה והשערים: עידית ברנד

הדפסה: דפוס חן

הוצאת מכללת סמינר הקיבוצים, 2022

נדפס בישראל

תוכן העניינים

5	המשתתפים בגליון
9	דבר המערכת
	מוכר-לא מוכר
15	דע את עצמך? על פי ניטשה זה כנראה בלתי אפשרי נמרוד אלוני
23	דהמש – לא עיר של אהבה דפנה יצחקי
33	חינוך יער: בין המוכר ללא מוכר דפנה גן וגלעד יעקבי
47	השכלה גבוהה, הצלחה נוגה / בעקבות הספר "משכילה" מאת טרה וסטאובר איימי גרנאי
53	שנת האפס: 1929, תרפ"ט, 1929: מהזיכרון להיסטוריה ולתיאטרון אבנר בן-עמוס
59	"כמו לפסוע שלוש פסיעות לאחור בתפילת שמונה עשרה": שיחה עם אבי דבוש טלי סגל
	חוברות 1942
71	וסביבו החינוך לילך ניישטט-בורנשטיין
77	שמונים שנה של פדגוגיה מתבוננת בחינוך לטבע נירית אסף ומרוה שמואלי
85	מחול ולמידה היברידית: הילכו שניים יחדיו בלתי אם נועדו? שלומית עופר

הדים

"עוד לא תמו כל פלאיך": עמי וולנסקי והרפורמות בחינוך /
בעקבות הספר "תלמידי האתמול תלמידי המחר: שלושה גלים
של רפורמות בעולם החינוך" מאת עמי וולנסקי

113

אברהם פרנק

מזדקנות ונעלמות, מזדקנות ומתגלות / בעקבות הספר "נשים וזקנה:
מגדר וגילנות בראי האמנות בישראל" מאת טל דקל

125

הדרה שפלן-קצב

היום האחד עשר

129

לילי גלזנר

כשעליונות דתית-לאומית מנצחת יוצא הצדק הארצי-אנושי מובס

145

נמרוד אלוני

"ראש שרשרת המזון", מאת ת"ק בויל

149

תרגום: נטע בר יוסף-פז

הדברים התלויים: מחשבה בעקבות ציורים

155

גליה אורי

חיבור מצטיין

בזכות הכתיבה החופשית: בעקבות פרופ' דינה פייטלסון,
כלת פרס ישראל הראשונה

163

שרון גבע

בית הספר הכנסייתי-צרפתי ביפו: תהליכים גלובליים ולוקליים בבית הספר

169

רניה אסכנדראני

"וכובש ונכבש נכבשים עד עפר": דיון בסרט "חמש מצלמות שבורות"

177

אביתר שטיינר

המשתתפים בגיליון

גליה אורי, ציירת ומרצה לרישום וציור במחלקה לאמנות, קמפוס אמנויות, סמינר הקיבוצים. בעלת תואר שני בהיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות מטעם מכון כהן להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות, אוניברסיטת תל-אביב.
galia.asseo@smkb.ac.il

פרופ' נמרוד אלוני, מרצה לפילוסופיה של החינוך, ראש המכון לחינוך מתקדם ומופקד קתדרת אונסקו לחינוך הומניסטי במכללת סמינר הקיבוצים.
nimrod.aloni@smkb.ac.il

ד"ר נירית אסף, מרצה בפקולטה למדעים בסמינר הקיבוצים. אקולוגית של עכבישים, מלמדת קורסים בנושאי זואולוגיה, גינה, פדגוגיה מתבוננת וחינוך יער ועוסקת במחקר בנושאי פדגוגיה מתבוננת וחינוך יער.
nirit.assaf@smkb.ac.il

פרופ' אבנר בן-עמוס, היסטוריון של החינוך ומחזאי, פרופסור אמריטוס בבית הספר לחינוך באוניברסיטת תל-אביב. באחרונה ערך, בשיתוף עם עפרי אילני, את הספר "גוי קדוש: תנ"ך ולאומיות בעידן המודרני" שיצא בהוצאת כרמל (2021). זכה בפרס מחזאי השנה 2017, יחד עם מיכה לבינסון ודרור קרן, על עיבוד לדרמה של ספרו של דוד גרוסמן "סוס אחד נכנס לבר", שהועלה בתיאטרון הקאמרי.
benamos@tauex.tau.ac.il

ד"ר נטע בר יוסף-פז, חוקרת ומרצה במחלקות לספרות ואנגלית בסמינר הקיבוצים. חברה הצוות המוביל של המרכז לפדגוגיה מתבוננת במכללה. תחומי המחקר שלה הם גישה סביבתנית (בגישת ה־Ecocriticism) לספרות אמריקנית ולספרות עברית עכשווית, פדגוגיה מתבוננת (Contemplative pedagogy) וחינוך סביבתי.
netta.bar-yosef-paz@smkb.ac.il

יאיר ברק, אומן, אוצר וכותב. ראש בית הספר לאמנות במכללת סמינר הקיבוצים, אוצר ראשי ומנהל אומנותי - "מקום לאמנות" בקריית המלאכה. עבודותיו בשדה הצילום והווידיאו עוסקות בהבניית נרטיבים היסטוריים, בגבריות ובאתוסים של גבורה ומורשת.
yair.barak@smkb.ac.il

ד"ר שרון גבע, מרצה בחוג להיסטוריה במכללת סמינר הקיבוצים. ספרה האחרון, "האשה מה אומרת? נשים בישראל בשנות המדינה הראשונות", ראה אור בהוצאת מאגנס של האוניברסיטה העברית בירושלים (2020).
sharon.geva@smkb.ac.il

ד"ר לילי גלזנר, מלמדת בסמינר הקיבוצים בחוג לספרות ובמסלול התואר השני בהוראת מדעי הרוח וכן באוניברסיטת בר אילן, במחלקה לספרות משווה.
lily.glasner@smkb.ac.il

ד"ר דפנה גן, ראש התואר השני בחינוך סביבתי במכללת סמינר הקיבוצים, וראש המרכז לחינוך לקיימות. אשת חינוך ומחקר ואקטיביסטית חינוכית-סביבתית-חברתית המאמינה בחשיבות השילוב בין התחומים לקידום מחקר ופרקטיקה במוסדות חינוך בישראל ובעולם. כחוקרת וכמרצה, עוסקת במחקר וביישום של חינוך סביבתי, חינוך יער וחינוך לקיימות במערכות להכשרת מורים, בבתי ספר ובארגונים סביבתיים.
dafna.gan@smkb.ac.il

ד"ר איילי גרנאי, מלמדת בחוג לאנגלית בסמינר הקיבוצים. המחקר שלה עוסק בהצטלבות של הספרות והפוליטיקה בתרבות הבריטית בעידן המהפכה הצרפתית. ספרה של ד"ר גרנאי על אודות הסופר, המחזאי, המתרגם והפעיל הפוליטי תומאס הולקרופט יצא לאור בסוף 2022 בהוצאת אוניברסיטת באקנל, ארה"ב (Bucknell University Press).
amy.garnai@smkb.ac.il

גלעד יעקבי, גנן יער במשרד החינוך, סטודנט לתואר שני בחינוך סביבתי בסמינר הקיבוצים, מספר על גני יער בהשתלמויות לגננות ומעביר השתלמויות בגני יער.
giladya33@gmail.com

ד"ר דפנה יצחקי, בלשנית, מרצה במכללת סמינר הקיבוצים. מחקרה עוסק ברב-תרבותיות ורב-לשוניות בחינוך. שותפה בעריכת קובץ מאמרים בנושא פדגוגיה אקטיביסטית שראה אור השנה בהוצאת בריל: Yitzhaki, D., Gallagher, T., Aloni, N. & Gross, Z. (Eds.) (2022). *Activist pedagogy and shared education in divided societies: International perspectives and next practices. Moral Development and Citizenship Education, vol. 17.*
dafna.yitzhaki@smkb.ac.il

ד"ר לילך ניישטט-בורנשטיין, מרצה בכירה בחוג לספרות במכללת סמינר הקיבוצים. ספריה האחרונים: "שיר השירים והפואטיקה של הפרגמנט" (רסלינג, 2019), ו"פדגוגיה מתבוננת ותיקון עולם" (עורכת עם נטע בר יוסף-פז). הקיבוץ המאוחד ומכון מופ"ת, בדפוס).
lilach.naishtat@smkb.ac.il

ד"ר טלי סגל, מרצה במחלקה לספרות במכללת סמינר הקיבוצים וממונת "תקווה ישראלית" ביחידה למעורבות חברתית במכללה.
taly_segal@yahoo.com

ד"ר שלומית עופר, סיימה בראשית תשפ"ב שבע שנות ניהול של בית הספר למחול בסמינר הקיבוצים, וכיום מרצה במסגרת המכללה. מחקריה ושיעוריה עוסקים בפיתוח המושג "אוריינות תנועתית", וכן בכתב התנועה אשכול-זכמן ובפדגוגיה של מחול. זאת לצד חברותה בקבוצת המחול "ריקודנטו".
shlomit.ofar@smkb.ac.il

ד"ר אברהם פרנק, עסק מרבית שנותיו הבוגרות בחינוך, ייסד את תיכון "גוונים" של המועצה האזורית מנשה וניהל את בית הספר במשך 11 שנים. כותב על חינוך וחבר בפורומים חינוכיים בלתי ממסדיים. מאז 2018 עוסק בעיקר בנושאי חינוך וקיימות.
avrahamf10@gmail.com

ד"ר מרזה שמואלי, זואולוגית, מחנכת לטבע. מרצה בפקולטה למדעים בסמינר הקיבוצים ובבית הספר למחוננים במכללת אורנים.
marva.shmueli@smkb.ac.il

ד"ר הדרה שפלן, ראש מסלול התמחות מעשית באמנות (ABR) במסגרת לימודי התואר השני באוריינות חזותית, הפקולטה לאמנויות, סמינר הקיבוצים. ראש המחלקה לאמנות לשעבר, מרצה בפקולטה לאמנויות שבמכללה וכן בבית הספר לעיצוב וחדשנות, המסלול האקדמי של המכללה למנהל.
hadara.scheflan@smkb.ac.il

דבר המערכת

גיליון זה ממשיך את המסורת של כתב העת **החינוך וסביבו**, אך יש בו משום נקודה של חידוש עם חילופי העורכות וכינוסה של מערכת חדשה. בעבודה על הגיליון, השאלה שעמדה לנגד עינינו הייתה: מהי המשמעות שאנו רוצים להעניק למושג "סביבו" בהתייחס לחינוך? לכאורה, אין דבר שלא ניתן לראותו כנמצא "סביב החינוך". המעשה החינוכי במיטבו מתייחס אל ההווה, העבר והעתיד. זירת החינוך קשורה קשר ישיר לכלל הזירות החברתיות, הפוליטיות, האומנותיות, התקשורתיות והמדעיות. תהינו איזה תוכן אנו יכולים לצקת אל תוך מושג רחב כל כך, באופן שייצג בדרך אותנטית ומהימנה את המכללה כמוסד להכשרת אנשי ונשות חינוך בנקודת זמן זו. בחרנו בכותרת המשנה "כתב עת למחקר, יצירה ואקטיביזם", כביטוי לתפיסתנו את המעשה חינוכי וכקריאה לשיקוף העבודה הנעשית במכללה. כוונתנו למחקר עיוני ואמפירי, ליצירה טקסטואלית וחזותית ולאקטיביזם חברתי וסביבתי.

מנעד הטקסטים והעבודות בגיליון זה כולל חיבורים אקדמיים לצד רשימות, ריאיון, תרגום, ביקורות, קטע ממחזה וכן אומנות חזותית. הגיליון מאורגן בארבעה חלקים.

בחלק הראשון נבחרת התמה "מוכר-לא מוכר" באמצעות שישה טקסטים. ברשימה הראשונה דן נמרוד אלוני במונח **מוכר** במובנו הפילוסופי, במשמעות של הכרת עצמנו על פי הקריאה הניטשיאנית "דע את עצמך". הרשימה מציעה, בעקבות ניטשה, כי "הנבון ביותר יהא לא זה שלכאורה מכיר בידעה אובייקטיבית את עצמו ואת עולמו", אלא דווקא "עתיר הסתירות ביותר". מרשימתה של **דפנה יצחקי**, העוסקת בכפר דהמש, עולה כי כפי הנראה אי אפשר להיות יותר זר ובלתי מוכר מ"כפר בלתי מוכר" בישראל. הרשימה מספרת את סיפורו של יישוב השוכן סמוך לעיר רמלה ומצוי במאבק להכרה עם רשויות המדינה. מאבק זה מתגלה כצומת טעון של סוגיות, ובהן יחסי מיעוט וריבון בישראל, חיים משותפים בערים המעורבות והזכות לחינוך. מאמרם של **דפנה גן וגלעד יעקבי** – חוקרת וגנן יער וחוקר בתחילת דרכו – מציג את הדגם של חינוך יער כתופעה חינוכית מתפתחת אך עדיין בלתי מוכרת מבחינה מערכתית. המאמר כוחן את אתגריהם של גני יער

באמצעות שלושה "ענפים" המייצגים שלוש רמות התייחסות: של הילדים, של הצוות החינוכי ושל ההורים. הטקסט הרביעי הוא רשימתה של אימי גרנאי הסוקרת את הממואר משכילה מאת טרה וסטאובר, המתאר מציאות חיים ייחודית וקיצונית אשר הולידה חוויה חינוכית בלתי שכיחה. גרנאי בוחנת מה כרוך בהתמודדות עם הלא-מוכר, ומהו תפקידם של אנשי החינוך "כעדים ועדות וכמסייעים ומסייעות" בתהליך שעברה המספרת.

ההצגה שנת האפס: 1929 תרפ"ט, 1929 בבימויו של סיני פתר עומדת במרכז רשימתו של מחזאי ההצגה, אבנר בן-עמוס. הרשימה מתארת את תהליך העבודה על ההצגה ממקור ראשון ועוסקת בשני אלמנטים "זרים" המשתלבים זה בזה. האחד הוא אופן העיסוק ההיסטורי באירועי תרפ"ט המנכיח התרחשויות שלא נידונו עד כה. השני הוא שימוש בייצוג תיאטרלי אשר אינו מכבד את "מוסכמת הקיר הרביעי" ומאפשר לבמה ולקהל להתנהל כיחידה אחת. בסימונו של חלק זה מובא ריאיון שערכה טלי סגל עם אבי דבוש בעקבות פרסום ספרו: **מרד הפריפריות: המדריך למהפכה הנחוצה בחברה הישראלית**. הריאיון מנסה להביא את פניה הפחות מדוברות של הפריפריה אל מרכז השיח ומציג אותה לא במובן של מרחק פיזי מהמרכז אלא "מרחק מדומיין מנרטיב מרכזי ומייצוג". הריאיון מסתיים בבקשתו החשובה של דבוש "לראות את מי שבחושך".

חלקו השני של הגיליון – "חוכרות 1942" – הוא מחווה במלאת שמונים שנה לחוכרות, המסד לכתב העת החינוך וסביבו. בחלק זה מתפרסמים ארבעה מאמרים כמחווה לגיליון הראשון. המאמר "וסביבו החינוך" של לילך ניישטט-בורנשטיין סוקר את הגיליון משנת 1942. נירית אסף ומרוה שמואלי מציגות את תפיסתו של יהושע מרגולין, שעומדת בחייתה גם כיום, במאמרו "שמונים שנה של פדגוגיה מתבוננת בחינוך לטבע". מאמרה של שלומית עופר, "מחול ולמידה היברידית", מתאר את ההתמודדות עם אתגרי התקופה בהוראת אומנות זו. מאמרו של יאיר ברק, "ידיעת הארץ או מדעי החיים והמוות", מתאר את תהליך יצירתה של תערוכת האומנות "תמהנו על שתיקתך", המשותפת לו ולאומנית מיכל בראור (בית חנקין, 2022).

בחלק השלישי – "הדים" – מתפרסמות עבודות המהדהדות חוויות, התרחשויות, טקסטים ויצירות. אברהם פרנק סוקר את ספרו של עמי וולנסקי, **תלמידי האתמול תלמידי המחר: שלושה גלים של רפורמות בעולם החינוך** ברשימה המספקת התבוננות היסטורית על החינוך בישראל ומשלבת התייחסות

לעמדה שהביע וולנסקי למול "פורום קהלת" וזכתה להד ציבורי בנושא ניהול עצמי ואוטונומיה בחינוך. רשימתה של הדרה שפלן בעקבות ספרה של טל דקל, נשים וזקנה: מגדר וגילנות בראי האמנות בישראל, סוקרת את הספר ומצביעה על חלוציותו מבחינה תוכנית, באמצעות הצגתן של חוויות חיים של נשים ממגוון קבוצות אוכלוסייה ומעמדות חברתיים, ומבחינה מתודולוגית באמצעות חיבור בין תחומי דעת רבים, ובהם: אומנות, מגדר, סוציולוגיה וגרונטולוגיה. הטקסט של לילי גלזנר, "היום האחד עשר", המתפרסם בחלק זה הוא טריפטיכון הכולל מחזה מקורי שהוא "מענה או התכתבות" עם היצירה דקאמרון בת המאה הארבע עשרה של בוקאצ'ו ועם המושג התיאורטי החפצה הלכות מהשיח הפמיניסטי. ברשימה המתריסה נגד אי-צדק בשלוש מערכות משתמש נמרוד אלוני בשלוש סוגיות פוליטיות עכשוויות כדי להמחיש את התפשטותה של מגמת העליונות היהודית בשיח הציבורי ואת סכנותיה של מגמה זו. עוד בחלק זה תרגומה של נטע בר יוסף-פז לסיפורו הדיסטופי של ת"ק בויל (T.C. Boyle) *Top of the Food Chain* מתוך קובץ סיפורים שהתפרסם בשנות התשעים ומשקף בצורות רבות את השיח העכשווי על נזקי האדם לסביבתו. חלק זה מסתיים בסדרת דימויים של גליה אורי, שהיא מכנה "הדברים התלויים", ובה דימויים חזותיים המייצרים "מרחב חדש של התקיימות" בין שמיים לארץ ובין חי לדומם.

החלק הרביעי מוקדש לתחרות חיבורי סטודנטים וסטודנטיות, שייסדנו בשנה זו ואנו מקווים כי תהא למסורת בכתב העת. את התחרות החלטנו לייחד בכל שנה לדמות רבת-השפעה מעולם החינוך, ובגיליון זה נבחרה – בעזרתה של שרון גבע – פרופ' דינה פייטלסון, חוקרת חינוך ואוריינות וזוכת פרס ישראל הצעירה ביותר. בחלק זה מובאים רשימתה של שרון גבע הסוקרת את עבודתה של פייטלסון וכן שני החיבורים הזוכים בתחרות (עוד על החיבורים ותהליך בחירתם בהקדמה לחלק זה).

תודה לעורכת היוצאת של כתב העת, ד"ר אסתי אדיבי-שושן, על עבודתה המסורה ועל תרומתה לכתב העת. תודה לכל התורמים מיצירתם ומפרי עטם לגיליון. אנו מקווים כי בגיליונות הבאים נוכל לתת מקום לקולות נוספים ולהמשיך לחקור את סביבותיו של החינוך.

דפנה יצחקי וחברי המערכת

